Ґендерні виміри культури

Франсіс СВИРІПА
Переклад з англійської
Марії ДМИТРІЄВОЇ*

ВЗАЄМОДІЯ СТАТІ Й ҐЕНДЕРУ В УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ: СХІДНО-ЦЕНТРАЛЬНА АЛЬБЕРТА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Frances Swyripa. Negotiating Sex and Gender in the Ukrainian Bloc Settlement: East-Central Alberta Between the Wars.

На той час, як посилену увагу місцевої англо-канадської преси привернуло брутальне вбивство молодої жінки — Максим Пилипчук вбив свою 20-річну дружину біля Пакану (Pakan) у центрі Веґревільського блоку у Східно-Центральній Альберті у 1912 р.,— українські іммігранти вже зажили кримінальної репутації[1]. Згідно із стереотипом, який зберігся до Другої світової війни, українці били своїх дружин, пиячили без міри та вчиняли криваві бійки, крали без усякого сорому й втягувалися у безсенсовні тяжби, і загалом були представлені непропорційно великою часткою у канадських закладах позбавлення волі й установах для психічно хворих. Цей імідж, популяризований та винесений на широкий загал охочими до сенсацій виданнями, у статтях і в белетристиці, а також незліченними обговореннями проблеми іммігрантів (див., наприклад, роман "Gordon" (Ralph Connor) 1909, або Smith 1920, Young 1931), частково відображав реальність селянського культурного багажу українців та важкі наслідки зміни місця проживання. Але не меншою мірою він відображав і англо-саксонську занепокоєність через моральність своєї нації й ґрунтувався не лише на самих фактах та дослідженнях, а й на антиукраїнських упередженнях. Замість того, аби серйозно переглянути цей англо-канадський стереотип, українські канадці покоління за поколінням, турбуючись про те, щоб бути прийнятими та влитися в суспільство, просто ігнорували питання злочинів у своїй громаді. Проте нещодавно цей стереотип все ж поставили під сумнів. Кримінальну поведінку канадських українців також стали розглядати у подвійному контексті селянської культури Старого Світу, патріархальної та матеріально бідної, і новонародженої культури прерій, котра одночасно живила її (Robinson 1991, Robinson 1992).

На продовження згаданого процесу і для розгляду того, як у міжвоєнні часи українські чоловіки та жінки у Веґревільському блоці (Vegreville) вирішували питання статі й ґендеру, в цій стаття використано матеріали справ розслідування злочинів, зібрані Управлінням генерального прокурора в Альберті між 1915 та 1929 роками[2]. Звинувачення у статевих зносинах з неповнолітніми, зґвалтуваннях, звабленнях, непристойних нападах, побиттях дружин (які складали лише незначну частину з 1500 справ, де фігурували українці) вказують, наскільки принесені з українських сіл Галичини й Буковини погляди та правила зберігалися, переспрямовувалися або ж зникали під впливом канадської юридичної системи[3]. Має сенс припустити, що через ізоляцію, невігластво, страх та фізичний примус більшість жертв домашнього насилля та сексуальних нападів не могли винести свої проблеми на розгляд суддів для вирішення їх за англо-канадськими принципами абстрактної справедливості. Але в тих випадках, де судові заяви все ж подавалися — чи самими жінками, чи їхніми чоловіками з родини — обидві сторони

* Перекладено за: Swyripa, Frances. 1995. 'Negotiating Sex and Gender in the Ukrainian Bloc Settlement: East-Central Alberta Between the Wars'. *Prairie Forum* 20, 2: 149-174.

Система посилань змінена згідно вимог цього видання.

[1] В березні 1912 року справу Пилипчука докладно висвітлювали газети "*Vegreville Observer*", "Edmonton Journal" та "Edmonton Bulletin".

[2] Ті справи, в яких фігурували українці, складають лише малу частину справ із розслідування кримінальних злочинів, котрі зберігаються в Архівах провінції Альберта (PAA, Acc. 72.26) та розсортовані за алфавітом згідно прізвищ обвинувачених (Acc. 72.82) із зазначенням місцевості та, найчастіше, характеру злочину. Переважна більшість справ українців зосереджена у блоці Веґревіль (Vegreville); певна кількість їх є в Едмонтоні (Edmonton), і ще менше — у шахтарських поселеннях, таких як Драмхеллер (Drumheller) та Кроузнест-Пасс (Crowsnest-Pass).

[3] Крістіна Воробець (Christine Worobec) використовує судові документи та народні пісні для дослідження подвійних стандартів щодо сексуальності та підпорядкованого положення жінок наприкінці XIX ст. в підросійській Україні. Подібного дослідження західноукраїнських територій, з яких чимало людей виїздило саме до Канади, наразі немає (Worobec 1992).

суперечки мали неоднозначні стосунки із державними установами та законами своєї нової батьківщини. Іноді українці вітали втручання ззовні та дивилися на суди як на союзників, але частіше вони все ж намагалися пристосувати негнучкі закони для власної вигоди та маніпулювати ними. Можна впевнено твердити, що українці обох статей зверталися до офіційних установ по розв'язання їхніх проблем тільки після того, як неформальні, громадські способи порішити з проблемою зазнали невдачі[4].

Кримінальна активність є відхиленням, порушенням, і ніколи не показує людей в найкращих їх проявах. До того ж, всі сторони конфлікту, справа яких розглядалася представниками влади, природним чином вибудовували свої історії так, аби захистити власні інтереси та посприяти їм. Пам'ятаючи ці дві зауваги, історик має бути обережним і не судити всіх українців у міжвоєнній Альберті, ґрунтуючись лише на карних справах з Управління генерального прокурора. Не менш обережним має бути історик й у використанні цього матеріалу як історичного джерела. Дівчина-підліток, котра гадала, що підірвалася важким вантажем, і не знала, що вона вагітна, допоки не звернулася до лікаря через п'ять місяців, — в це ще можна повірити; її звабник, за її словами, "сказав, що він намагався не зробити дітей"[5]. Менш правдоподібним є те, що її дядько насправді, як він твердив, не знав про стан племінниці, про яку піклувався, аж поки доктор про це йому не повідомив того дня, коли вона народила повністю виношену дитину. Тож виникає підозра, що він хотів захистити себе як від критики за бездіяльність, так і від чуток про те, що батько цієї дитини — він сам[6]. Інші проблеми з цими матеріалами не мають нічого спільного з довірою до діючих осіб. Речення, такі як "He inserted his penace [sic] into my private parts" ("Він вставив свій пеніс [в оригіналі в цьому слові орфографічна помилка] в моє інтимне місце") та "You told my learned friend that you called your sister a hoar [sic]" ("Ти сказав моєму обізнаному другові, що ти називав свою сестру шльондрою [в оригіналі в цьому слові орфографічна помилка]") ставлять під питання грамотність працівників суду та поліції, котрі вели запис протоколів[7]. Серйозніше на судовий процес впливали недосвідчені чи упереджені перекладачі. Під тиском судді, який спонукав гадану жертву зґвалтування докладно розповісти, що вона пережила, один перекладач стверджував, що "вагітна" — це "слово досить важке" для перекладу"[8]. Англомовна свідок, особливо за відсутності перекладача, також утруднювала для суду спробу з'ясувати правду. Це ставило позивачку у відверто невигідну ситуацію, коли їй бракувало словникового запасу описати зґвалтування чи його спробу, або ж зрозуміти точне значення таких термінів як "статеві зносини"[9].

Незалежно від подібних обмежень, твердження та свідчення, дані під присягою основними учасниками справи, їхніми родинами, а також сусідами, фіксують, що люди вважали за правду або що вони хотіли представити як правду, і, таким чином, показують, як вони впорядковували та сприймали свій світ. Більше того, розглянуті в межах цього дослідження справи взяті з офіційних записів, що їх робили та вели англо-канадські органи, але дії, котрі вони документували, значно відрізняються від порушень, пов'язаних з алкоголем, з яким боролися державні службовці або офіцери поліції в межах кампанії проти незаконних самогонних апаратів[10]. Непристойні напади, статеві зносини, звабления, зґвалтування та побиття дружин,— звинувачення в цих правопорушеннях ініціювали українці проти інших українців. Коли жінки діяли від свого імені, або коли чоловіки та батьки вступалися за дружин та дочок, вони ви-

[4] Зростає кількість наукових історичних праць, де на основі аналізу судових записів розглядається вплив ґендеру на ставлення канадської правової системи до жінок. Більшість з цих праць зосереджена безпосередньо на сексуальних злочинах. Дві основні монографії: (Backhouse 1991, Dubinsky 1993).

[5] Архіви провінції Альберта (Provincial Archives of Alberta), Альбертське відділення управління Генерального аторнея, матеріали кримінальних справ (тут і далі PAA), 72.26/2931, статеві зносини з особою, молодшою за 18 років, Вермілі-он (Vermilion) 1919. Справа не дійшла до судового розгляду, оскільки суддя дійшов висновку, що винести вирок неможливо, а пара (молоді доводились одне одному двоюрідними братом і сестрою), зрештою, одружилася.

[6] PAA, 72.26/6621, звабления за обіцянки одружитись, Едсон (Edson) 1925; молода жінка була полькою і лише недавно іммігрувала до Канади, обвинувачений був українцем.

[7] PAA, 72.26/4956, зґвалтування (замінено на статеві зносини) особи, старшої за 14, але молодшої 16 років, Ледак (Дніпро) (Ledac (Dnipro)) 1922; та 72.26/5329, побиття, що спричинило тілесні пошкодження, Летбрідж (Lethbridge) 1923.

[8] PAA, 72.26/3928, зґвалтування, Едмонтон 1921.

[9] Щоб описати, як її звабили, одна дівчина, замість розповідати англійською, скористалася послугами перекладача; PAA, 72.26/3878, звабления особи старшої 14, але молодшої 16 років, Карвел (Carvel) 1920.

[10] Переслідування українців за самогоноваріння найкраще розглянуто у праці Robinson 1992, 138-173.

значали, що саме українці — а не решта населення країни — вважали важливим, морально або юридично правильним чи неправильним, та в яких випадках вони вважали за необхідне звернутися до правосуддя. При викладенні своїх претензій вони надавали хоч і ненавмисні, але цінні вказівки на те, як функціонувало сільське українське поселення, в який спосіб мислили його мешканці в той час, коли селянська традиція стикалася із цінностями індустріалізованого північноамериканського суспільства.

Еміграція та освіта на той час ще не відділила українців від ритуалів багатовікової давнини та забобонів, які керували життям та обумовлювали поведінку та світогляд селян[11]. Наприклад, незважаючи на модернізованість українських фармерських господарств, свідченням чому є телефон та каталог Ітона, віра в чаклунство нікуди не зникла. Одна жінка пояснила, що вона отруїла сусідів колодязь дохлими курми та тухлими яйцями, бо той перетворився на мишу і вкрав мішок її зерна, а потім перекинувся конем і поїхав геть із тим мішком[12]. На процесі про звабления позивачка засвідчила: коли вона відмовилася від пропозиції батька її дитини зістрибнути із сінника, щоб спричинити викидня, він наказав їй обв'язати червоні стрічки навколо зап'ясть та ніг і вона зіскочить неушкоджена[13]. В іншому випадку фармер відтяг свою 30-річну дружину з воза до кущів, зв'язав її та бив, вимагаючи сказати йому, де вона навчилася "тих відьомських штук", при цьому погрожуючи зґвалтувати її дрючком, якщо вона не зізнається, "як твоя сестра навчила тебе бути відьмою". Схоже, що це звинувачення у відьмацтві виникло з боротьби за владу у шлюбі, оскільки чоловік пізніше скаржився, що відтоді, як дев'ять місяців тому "розпочалися неприємності", його дружина була "дуже сердитою" і "противилася моїй волі"[14]. І наостанок, недавній іммігрант заперечував свою відповідальність за вагітність дівчини-школярки: "Як ти такою стала?" — питав він: "Ти з мене магніт зняла?"[15].

Скандал у пізній час в мебльованих кімнатах в Едмонтоні (Edmonton), в процесі якого місцева мешканка вдарила гостя зі Смоукі-Лейк (Smoky Lake) кочергою, викриває інший аспект магії, який дожив до тих днів — неослаблу віру в силу прокляття. Коли це діло дійшло до суду, суддя був вражений тим, що чоловік вважав вигук нападниці: "А бодай тебе тут грім побив" не тільки лайкою, але й частиною нанесеної йому шкоди[16]. Ще один приклад, сварка через скирту в довготривалій тяжбі про власність біля Чіпмена: в ній синові висунули звинувачення у нападі на батька, і не тільки за те, що він розбив йому ніс, але й за те, що обзивав його "брудними словами". "Нік, — пояснив батько, — назвав мене злодієм... Він також сказав, що моя мама шльондра"[17]. Прокляття чи обзивання особливо розпалювали ворожнечу, якщо зачіпало сексуальні здібності чи їхню відсутність. В іншій бурхливій суперечці через сіно, що зберігалося на орендованій обвинувачуваним, позивач визнав, що таки досікався чоловіка, але тільки після того, як "він назвав мене лисим мудаком"[18]. Коли на сільських танцях декілька чоловіків назвали жінку "брудними словами" після того, як вона повернулася з вбиральні, її брат кинувся її захищати. Чи то щоб підкреслити своє лицарство, чи щоб пояснити, чому він все ж програв бійку, яка відбулася потім, він пояснив, що "якби я дістався до опори паркану, я б їм показав... Це було неправильно, що він назвав мою сестру брудною дурепою" (в її свідченнях фігурували слова "шльондра" та "брудний сучий син")[19]. Але образ жінки, котра сподівається на ініціативу та лицарство чоловіка, який захистить її честь, не відповідає реаліям українського селянського суспільства. Жінки не тільки знали силу прокляття, але й буквально билися самі за себе. Гарним прикладом цього є випадок, коли на фармі поблизу Форту Саска-

[11] Докторська дисертація Семюела Кьоніга (Samuel Koenig) гарним базовим англомовним оглядом вірувань та звичаїв українського селянства у XIX та на початку XX століття (Koenig 1935).

[12] PAA, 72.26/6537, отруєння колодязів, Верміліон (Vermillion) 1925.

[13] PAA, 72.26/6088, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Мандер (Mundare) 1924.

[14] PAA, 72.26/2250, побиття, що спричинило тілесні пошкодження, Ендрю (Восток) (Andrew (Wostok)) 1919. Чоловіка визнали невинним незважаючи на те, що дочка засвідчила, що її мати заледве могла ходити, коли батьки повернулися додому.

[15] PAA, 72.26/7427, звабления особи, старшої 16, але молодшої 18 років, Ледук (Leduc) 1926.

[16] Див. розшифровку стенограми (справа неповна) у PAA, 72.26/7531, побиття, що спричинило тілесні пошкодження, Едмонтон (Edmonton) 1927.

[17] PAA, 72.26/3608, побиття, Чіпмен (Chipman) 1921; дивись також 72.26/3607, зловмисне поранення, Чіпмен 1921.

[18] PAA, 72.26/3895, побиття, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження, Мандер 1921.

[19] PAA, 72.26/7589, звичайне побиття, Тофілд (Голден) (Tofield (Holden)) 1927.

чеван (Fort Saskatchewan) жінка підняла дрючок на сусідку, коли та забігла до її двору, волаючи "Ти сліпа жінка без яєчників"[20].

Але забобонам та практикам старого світу доводилося конкурувати із новими цінностями, що засвідчували англо-канадський вплив на імміграцію. Зміни у світогляді українських жінок тягнули за собою також і переоцінку як їхнього сприйняття себе, так і їхніх прав як людей. За словами фольклориста Роберта Климаша, народні пісні, що їх складали українські жінки-іммігрантки в Канаді — цей чутливий барометр громадської думки — відходили від "баладного виливу почуттів" і "більше промовляли про [їхній] протест проти традиційно підлеглого становища жінки в українській сім'ї та громаді" (Klymasz 1973, 24). Особливо одна народна пісня невідомої поетки, повна англіцизмів та збережена в колективній пам'яті жінок-сучасниць, показує, як деякі жінки сприймали та інтерпретували жіночу емансипацію як канадську концепцію. Авторка описує, як її чоловік б'є її, як вона згодом вирішила, що з неї досить, і як вона втекла до подруги, котра "дуже добре знала закон" і негайно викликала поліцію. Тепер вона щасливо живе, в той час як її чоловік нидіє у в'язниці: "А коли він вийде звідтам, він знатиме, що леді слід поважати!" (Записано у Шортдейлі, Манітоба (Shortdale, Manitoba), 1963 р.) (Klymasz 1973, 24-25). Занадто мало є джерел з власними словами, за якими можна було б відстежити процес того, як люди, фізично та мовно відокремлені від основної маси суспільства, дізналися про англо-канадські уявлення про жіноцтво та жіночість, або які б могли допомогти точно визначити, що мала на увазі українська іммігрантка, коли казала "леді". Але справи із розслідування кримінальних злочинів в Альберті підкріплюють посил народної пісні невідомої авторки, даючи приклад небагатьох жінок, котрі відмовилися і далі терпіти фізичне насильство. Також вартий уваги той факт, що ці жінки сприймали канадську юридичну систему не як чужорідне тіло в українській громаді або в їхніх життях, а як союзника, якого можна залучити на свій бік. Жінка з Вільна (Vilna) засвідчила: коли її чоловік напав на неї за столом під час сніданку, "я сказала йому бути обережнішим з ножем, або я його за це до суду притягну". Не злякавшись чоловікової загрози вбити її після звільнення, якщо вона це зробить, вона висунула проти нього звинувачення[21]. Інша ж дружина після того, як її чоловік побив її держаком від мітли та збив її на підлогу, коли вона годувала немовля, без зайвих прикрас засвідчила: "Щойно я змогла підвестися, я пішла до телефону і викликала поліцію"[22]. Дії цих двох жінок відображують вплив канадського середовища, але вони також спираються на усталені практики їхньої батьківщини. Українські жінки в Галичині, наприклад, також вживали заходів для виходу з нестерпних ситуацій, ініціюючи більшість міжвоєнних петицій до греко-католицької церкви про розірвання нещасливих шлюбів[23].

Українські чоловіки, які більше піддавалися впливу англо-канадського світу через найману працю, також стали приймати нові цінності. Деякі, як відповідач у судовому процесі про зваблення, котрий оголосив, що не одружиться з дівчиною, оскільки вона не вміє читати чи писати, вочевидь, усвідомлювали своє місце в суспільстві та хотіли його поліпшити[24]. В іншій справі про зваблення майбутня матір засвідчила, що батько її дитини обіцяв з нею одружитися, якщо вона спочатку піде до ближньої методистської місії, "щоб навчилася готувати та говорити"[25].29 Інші чоловіки переймали сумніші упередження англо-канадського суспільства. Наприклад, у церкві у Старі (Star) почалася кулачна бійка після того, як обвинувачуваний спитав заявника, що "він мав на увазі, розповсюджуючи історію про те, що він, обвинувачуваний, був метисом та що його сестра була негритоскою"[26]. Але якщо українці швидко почали зневажати та принижува-

[20] РАА, 72.26/5936, побиття, що спричинило тілесні пошкодження, Форт Саскачеван (Далмуір) (Fort Saskatchewan (Dalmuir)) 1924.

[21] РАА, 72.26/3539, побиття дружини та погроза вбити її, Вільна (Vilna) 1921. Чоловіка визнали винним та наказали залишити місто та знайти собі роботу деінде, подалі від дружини.

[22] РАА, 72.26/5659, побиття дружини, котре спричинило тілесні пошкодження, Тофільд (Голден) (Tofield (Holden)) 1921.

[23] Див. архіви Консисторії Греко-католицької церки у Львові, Україна (Центральний історичний архів Української республіки, Львівський відділ, фонд 201, опис 2а).

[24] РАА, 72.26/3422, зваблення за обіцянки одружитись (особи молодшої 21 року), Веґревіль 1920. Позов було відхилено через недостатнє підтвердження фактами, однак тільки за обіцянки звинуваченого одружитись.

[25] РАА, 72.26/4212, зваблення за обіцянки одружитись (особи, молодшої 21 року), Беліс (Bellis) 1921.

[26] РАА, 72.26/4429, поранення, Стар (Star) 1922. Спроби звести наклеп на українських жінок через натяки на їхні сексуальні зносини із "китайцями" згадуються у справі 72.26/2909,

ти тих, хто стояв нижче за них в свіжоутвореній етнічній ієрархії Канади, використовуючи расові насмішки для залякування ворогів, то коли йшлося про вищі верстви, вони були куди обережнішими, як показує побутова сварка між відомим самогонником та його дружиною. Сварка відбулася у присутності кількох свідків, включаючи сусіда-неукраїнця, котрий неохоче прийшов до них додому на прохання засмученої дружини. Один з присутніх українців засвідчив, що обвинувачуваний "кидав хліб та м'ясо" у свою дружину та сказав, що лише присутність Боба Коулмена врятувала дружину від гіршого. Точні слова чоловіка, за словами дружини, були такі: "Якби не цей англієць, я б тобі показав, що б я з тобою зробив"[27].

Канадське середовище також мало і позитивний вплив. В той час, як українських батьків критикували як англо-канадці, так і провідна українська інтелігенція за байдужість до освіти, — особливо дівчат, яких готували до шлюбу — не один батько заперечував проти шлюбу вагітної дочки під тим приводом, що вона занадто молода або ще ходить до школи[28]. Самі дівчата укріплювали думку про те, що навчання в школі важливе. Дівчина, яка, як гадали, зняла магніт зі свого спокусника, зазнала нападу на шляху додому, повертаючись з концерту в місцевій школі. До того, як він її повалив, сказала вона на суді, "Панько сказав, що хоче зі мною одружитися, та я відповіла, що не хочу, тому що я ще школярка". Один з найкрасномовніших випадків нових цінностей, або, принаймні, жіночого протесту проти традиційних ролей та очікувань батьків — приклад молодої жінки, що отруїла худобу свого батька, підсипавши луг до корму, бо вона сердилася за те, що він звинуватив її у крадіжці 20 доларів. Вона пояснила, що до того працювала дев'ять років, її батько забирав всю її платню та нічого не дав їй на весілля, тож вона хотіла, щоб і він теж лишився без нічого[29].

Співіснування систем цінностей нового та старого світів чітко вказує, що Веґревільський блок тривалий час був іммігрантським суспільством в процесі перетворення. Після 30-ти років у Канаді українці відкинули багато зі свого селянського минулого, але не все. Певних звичаїв, як виявив спантеличений адвокат обвинувачуваного у звабленні молодика, дотримувалися затято. Його клієнт навіть після арешту хотів одружитися з неповнолітньою дівчиною, але цього не давала зробити її мати, яка "не дозволила б укладення шлюбу під час російських [sic] святок" (вона не заперечувала проти шлюбу, коли завершився період передріздвяного посту)[30]. Релігійний календар разом із сільськогосподарським, або сезонним календарем впорядковували світ українців. Вимірювання часу та прив'язка подій відбувалися не за датами та місяцями, як того вимагали канадські суди та сучасне урбанізоване суспільство, а згідно із віхами, якими послуговувалися доіндустріальні християнські громади. Одна дівчина пригадала, що наймит, який її спокусив, почав працювати на її батька "близько рутенського Нового Року", а залишив її ґвалтівник службу в її батька "після весняних робіт"[31]. Інші свідчили, що статевий акт стався "близько тижня після рутенського Великодня", "під час стеблування, не пам'ятаю в якому місяці", "у церковне свято (Сафат)", "за два тижні до свята св. Петра", "коли люди картоплю садять"[32]. Батьки почали підозрювати, що щось не так, відтоді, "як ми картоплю копали", "десь за два тижні після російського [sic] Різдва", під час "весняних робіт, ко-

поранення, Редвей (Radway) 1920, та 72.26/1316, зґвалтування, Едмонтона (Edmonton) 1918.

[27] РАА, 72.26/6238, побиття дружини з наміром спричинити тяжкі тілесні ушкодження, Вікінг (Брюс) (Viking (Bruce)) 1924.

[28] Див., наприклад, РАА, 72.26/298, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років, Редвей 1916; 72.26/907, звабления особи вище 14, але менше 16 років, Чіпмен 1917; 72.26/1268, звабления, Верміліон 1917; та 72.26/4018, статеві зносини з особою вище 14, але менше 16 років, Смоукі Лейк (Веґревіль) 1920. Батько вагітної дочки, скаліченої відтоді, як у дитинстві вона впала та пошкодила спину, вважав, що ця молода жінка неспроможна "ані одружитись, ані мати дітей"; 72.26/3412, статеві зносини, Брудергейм (Еґремонт) (Bruderheim (Egremont)) 1920.

[29] РАА, 72.26/6906, навмисне розміщення отрути, а саме, лугу, таким чином, щоб її без перешкод з'їла худоба, Спеден (Spedden) 1925.

[30] РАА, 72.26/7020, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Ледук (Калмар) (Calmar) 1925.

[31] РАА, 72.26/907, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років. Чіпмен 1917; та 72.26/2523, статеві зносини з особою старшою 14, але молодшою 16 років, Веґревіль 1919.

[32] РАА, 72.26/372, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Форт Саскачеван (Fort Saskatchewan) [1915-1916]; 72.26/1428, статеві зносини з особою, старшою 14, але молодшою 16 років, Брудергейм 1917; 72.26/3422, звабления за обіцянки одружитись (особи, молодшої 21 року), Веґревіль 1920; 72.26/4956, статеві зносини з особою, старшою 14, але молодшою 16 років, Ледук (Дніпро) 1922; 72.26/5783, зґвалтування, Смоукі Лейк (Веґревіль) 1922; та 72.26/6088, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Мандер 1924.

ли вони орали та сіяли"[33]. Те, що українці жили за юліанським, а не григоріанським календарем (цей останній вони називали "польським", підкреслюючи те, як в старій країні визначали зовнішній світ), надалі утруднювало справи для юридичного апарату, який мав визначити час та місце події[34].

Для жінки-жертви сексуального злочину нездатність надати такого роду точну інформацію, як того вимагає закон, могла бути катастрофою. У справі молодої жінки, чий дядько заперечував всяке знання про її вагітність, поліція знайшла наявні докази недостатніми для того, щоб дати хід обвинуваченню у звабленні:

> Ніякого іншого доказу щодо віку позивачки не має, в неї немає свідоцтва про народження, тільки її власна заява про те, що у цьому вересні їй виповниться двадцять… Позивачка не може дати визначеного часу або дати, коли мав бути укладений її шлюб з обвинувачуваним… Вона не знає ані слова англійською, та не має уявлення, в який місяць, тиждень, або день стався статевий акт, і заперечує, що мала статевий акт з будь-ким, крім обвинувачуваного[35].

Іноді, коли не було сільського священика, який міг би вести метричні записи для селян, посилення притоку емігрантів та першопроходців означало, що такі події, як народження дитини, взагалі не реєструвалися або дата з часом забувалася. Таке недбальство мало значні наслідки у справах про звабления та статеві зносини, в яких вік гаданих жертв має велике значення. Один із слідчих зробив все можливе для з'ясування згаданих даних. Батько дівчини, писав він,

> засвідчив, що він насправді не знав, скільки років Явдосі, але сказав, що живе в Канаді з 1899 р., та що невдовзі після того народилася його дівчинка Енні, а три роки після того народилася Явдоха. Згідно з статистикою Земельної Служби […] поданої за його фармою у 1901 р., він мав одну дочку, а за три роки з'явилася Явдоха, і, таким чином, дівчині буде приблизно 15 років за кілька місяців[36].

Суддя відмовився від обвинувачення у звабленні після того, як 15-річна дівчина, найстарша з дітей, визнала на перехресному допиті, що мала попередній статевий акт з обвинувачуваним, виключаючи або цноту, або реабілітацію. Адвокат захисту спробував заплутати матір з приводу віку її дочки, але її відповідь, однак, говорить про те, наскільки сам переїзд на інший кінець світу визначає життя людей. Жінка не пам'ятала ні дати, ні пори року свого одруження за 25 років до того, але вона точно знала, скільки років її дочці, "тому що я приїхала до Канади у 1903, а вона народилася за два роки потому"[37].

Ніде не було так чітко видно ці дві не зовсім сумісні системи, ніж у ставленні канадських українців до шлюбу. Двадцять з 25 обвинувачень у звабленні формально звучали "за обіцянки одружитися", і у немалому відсотку справ про статеві зносини та зґвалтування також фігурувала обіцянка одружитися з боку обвинуваченого. Якщо вірити версії дівчат, це було гарантією або аргументом, який переконав їх погодитись на статеві зносини. Багато з них описували, як вони пізніше відчували невпевненість, сором, страх, нерозуміння або ніяковість щодо самого акту. З іншого боку, їхні відповіді нагадують, що треба розглядати феномени минулого в культурному контексті, а не керуватися упередженнями суспільства, до якого належить історик. Ці дівчата вважали себе не зґвалтованими дітьми, а молодими жінками, готовими до одруження. Одна 12-річна дівчинка описувала, як обвинувачуваний мав з нею зносини, коли вони пішли до нього: "Ми домовилися одружитися наступного року, після Різдва ми маємо одружитися, сказав обвинувачуваний. Я була задоволена. … Мені подобається обвинувачуваний і я хочу з

---

[33] РАА, 72.26/2523, статеві зносини з особою, більше 14, але менше 16 років, Веґревіль 1919; 72.26/4956, статеві зносини з особою, старшою 14, але молодшою 16 років, Ледук (Дніпро) 1922; та 72.26/6536, статеві зносини, Ендрю (Andrew) 1924.

[34] RAA, 72.26/907, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років, Чіпмен 1917; 72.26/4212, звабления за обіцянки одружитись (особи, молодшої 21 року), Беліс 1921; та 72.26/6088, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Мундаре 1924. За межами блоку Веґревіль дивись 72.26/2129, побиття, що спричинили тілесні пошкодження, Летбрідж (Стафордвіль) (Staffordville) 1919; та 72.26/4816, розпусні дії, Блеймор (Белев'ю) (Blairmore (Bellevue)) 1922.

[35] РАА, 72.26/6621, звабления за обіцянки одружитись, Едсон (Edson) 1925; через брак доказів справа була закрита.

[36] РАА, 72.26/639, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Восток (Wostok) 1916. Див. також 72.26/6475, статеві зносини з особою, молодшою 13 років, Чіпмен 1925; та 72.26/7427, звабления особи, старшої 16, але молодшої 18 років, Ледак 1926.

[37] РАА, 72.26/3878, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 14, але молодшої 16 років), Карвель (Carvel) 1920; дивись також 72.26/5976, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років, Веґревіль 1924.

ним одружитися. Гадаю, ми можемо влаштувати гарну господу"[38].

Хоч ця дівчина була вкрай молодою, справи, що розглядалися, підтверджують, що раннє одруження дівчат було звичайною практикою серед українців в Веґревільському блоці[39]. Статистичні дані підтверджують це. Протягом Першої світової війни третина місцевих наречених греко-католицького віросповідання одружилися у віці 16 або менше, при цьому три чверті з них були молодші 20 років (в Альберті в цілому за той самий період лише третина молодих дружин була у віці до 20 років). На початку 1920-х відбулися великі зміни, котрі виявилися особливо корисними для вікової групи з 17 по 19 років, тож всередині десятиріччя приблизно дві третини дівчат одружувалися у віці під двадцять років, а не в 14-16[40]. Однак, хоч відтермінування шлюбів і було знаком зміни загального ставлення, справи про сексуальні злочини вказують на те, що традиція не зникла. Ще у 1920-ті роки, коли дівчата погоджувалися на шлюби за домовленістю або на шлюби з чоловіками, яких вони ледве знають, економічні міркування та тиск батьків переважали питання любові та вільного вибору, і залишалися основними чинниками шлюбних союзів. Один потенційний жених (котрого його гадана наречена ніколи не бачила) прибув до дому її батьків о десятій вечора із своїм свідком, котрий засвідчив, що цей чоловік "подивиться на дівчину, і якщо дівчина йому сподобається, він з нею одружиться". Вочевидь, вона йому сподобалася, оскільки він запропонував, і, за українським звичаєм, вони пішли нагору кохатися після того, як вона дала згоду. "Всі хотіли, щоб ми одружилися", пізніше пояснила дівчина, додавши: "Я б з ним не зв'язувалася, якби він не пообіцяв зі мною одружитися". Коли чоловік не з'явився на весілля, було висунуто звинувачення у звабленні. Попередні слухання змусили його змінити думку, і він погодився на одруження, тільки щоб дізнатися, що дівчина також передумала. "Не знаю, яка мені користь за нього виходити",— оголосила вона на перехресному допиті, "якщо він сказав, що кожного дня мене битиме"[41].

Її тверда позиція вказує, що українські дівчата не були просто пасивними спостерігачками, чиє майбутнє вирішували інші, чи які безумовно підкорялися очікуванням сім'ї та громади. Замість того вони розробили цілий спектр стратегій для вирішення владних взаємовідносин та контролю власної долі. Деякі відмовлялися вступати в сексуальні зв'язки, не отримавши шлюбної обручки; інші не приймали пропозиції одруження, котрі супроводжувалися сексуальним нападом або робилися після того, як ставало відомо про вагітність. "Я не хочу з ним одружуватись," — протестувала одна вагітна молода жінка, проінформувавши суд про те, що чоловік зробив їй пропозицію лише під загрозою звинувачення в статевих зносинах. Зовнішній тиск, або ж соціальні та економічні наслідки виховання дитини самотужки, тим не менше, пересилили її небажання, оскільки ця пара згодом побралася[42]. Інша вагітна дівчина, очевидно, цінуючи незалежність більше за респектабельність, яку дає чоловік, не вжила ніяких заходів, аж поки з часу зґвалтування не пройшло сім місяців, тому що вона "працювала у Вегревілі і не хотіла втратити своє місце"[43].

Якщо справи про статеві зносини, звабления, сексуальні напади та зґвалтування показують українських дівчат як таких, що діють у власних інтересах, чоловіки, з якими вони мали справу, також керувалися егоїстичними міркуваннями. Крім пропозицій одружитись чи дати дівчині земельну ділянку, згоду на секс вони намагалися отримати за допомогою різноманітних речей — від одягу, стрічок, апельси-

[38] РАА, 72.26/1140, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Веґревіль 1917.

[39] Шість справ про статеві зносини стосувалися одружених жінок. З решти позивачок 11 були молодші 14 років, п'ятеро — старші 14, але молодші 16 років, одна молодша 16, двоє молодші 18 років, двом було більше 20-ти; для чотирьох вік вказаний не був. Восьмеро дівчат, щодо яких розглядалися справи про звабления, були старші 14, але молодші 16 років, одній було менше 14, дев'ятеро були старші 16, але молодші 18 років, шістьом було менше 21 року, а ще одній було 29. Більше половини (18/27) звинувачень у зґвалтуванні стосувалися одружених жінок; з решти позивачок одній було менше 12-ти, одній було 14, двом — 15, одній не було16-ти, одній не було 18-ти , одній — 18, одній — 19, та ще в однієї вік не був вказаний. Дві справи щодо нападу стосувалися одружених жінок. З неодружених позивачок-жертв нападів двом було 14, одній — 17, і ще для двох вік не був вказаний.

[40] Детальніший розгляд моделей шлюбної поведінки у блоці Веґревіль на основі парафіяльних метричних книг отців-василіян у Мандер можна знайти у праці (Swyripa 1993, 83-88).

[41] РАА, 72.26/6416, звабления за обіцянки одружитись (особи, молодшої 21 року), Ледук 1925.

[42] РАА, 72.2672931, статеві зносини з особою, молодшою 18 років, Верміліон 1919; дивись також, наприклад, 72.26/1084, статеві зносини з особою, старшою 14, але молодшою 16 років, Восток 1916.

[43] РАА, 72.267116, непристойний напад, Веґревіль (Вагстао) (Wahstao) 1915.

нів та цукерок до візиту в кінотеатр[44]. Але гроші, починаючи від п'яти центів, здавалося, були головним стимулом та заспокоюючим засобом. Після невдалої спроби зґвалтування, як засвідчила одна дівчина, її нападник дав їй 10 центів, "аби собі щось купила"[45]. У відповідь на претензії матері 17-річної дівчини, яку він звабив і зробив вагітною, фармер-сусід, як казали, відповів: "Ми нічого тобі не винні, бо я тобі платив, п'ять центів кожного разу, як це робив"[46]. Наймит, якому було пред'явлено обвинувачення у статевих зносинах з дівчиною молодшою 14 років, не тільки поставив під сумнів незайманість відповідачки, стверджуючи, що вона розповідала, що була з "іншими хлопцями", котрі платили їй за прихильність, але також гадав, що будь-які зобов'язання з його боку відкидаються, оскільки "зробивши справу, я дав їй долар". Слідчий мав іншу думку про те, що саме сталося. "Дівчинка стверджує, — пише він у доповіді, — що обвинувачуваний, зґвалтувавши її, поклав їй на ногу доларову банкноту та сказав їй не казати про це її батькам чи будь-кому іншому"[47]. Ті, хто підносив подібні дарунки, очевидно, вважали факт їх прийняття договором на надання послуг і одночасно платою за надані послуги. На думку чоловіків — і неодноразово адвокати захисту обстоювали подібну точку зору — це також звільняло їх від будь-якої моральної або юридичної відповідальності[48]. Загроза розкриття, однак, могла збільшити ціну угоди з точки зору чоловіка. Дівчині, котра вирвалася з обіймів п'яного зловмисника у стайні свого брата, було запропоновано 5 доларів за мовчання. Вона не погодилася та втекла, щоб розповісти про це сім'ї[49].

Скільки приватних угод, укладених за взаємною домовленістю, або ж не викритих вагітністю, які таким чином не дійшли до суду і залишилися невідомими для загалу, ми ніколи не дізнаємося. Також ми не довідаємося, як ті, кому пропонували ці стрічки та центи, ставилися до ситуації до того, як все стало відомим і вони відчували, що мають подати себе у найвигіднішому світлі. Випадковий секс був, можливо, єдиним способом для дівчат отримати гроші та товари незалежно від сім'ї. Але жінка, до якої рановранці став чіплятися сусід, коли вона годувала свиней, дає підстави гадати, що жінки цінували себе дещо більше, ніж чоловіки, які хотіли їх купити. Вона благала чоловіка дати їй спокій, бо вона втомилася. "Я йому сказала, що навіть якщо він мені заплатить 10 доларів, я цього не зроблю [не дам згоди на секс]"[50].

Принаймні в одному випадку чоловік-агресор при сексуальному нападі використав краще знання Канади та спотворене уявлення серед українських іммігрантів про неї як про "фрі контрі" (спотв. "free country" — вільна країна), де ніякі обмеження не діють[51], щоб змусити жінку до згоди. Коли жінка, що прибула до країни нещодавно, огороджувала ділянку, в той час як її чоловік був в Едмонтоні (Edmonton), її сусід, майбутній ґвалтівник, чіпляючись до неї, пояснив, що це Канада і що тут він може чинити як забажає. Його напад мав серйозні економічні наслідки для нужденного подружжя, котре орендувало фарму, оскільки жінка почала боятися залишатися сама вдома, і це згодом не дозволило її чоловікові шукати додаткову роботу поза фармою[52]. Нові іммігранти не були єдиними, хто

[44] Дивись, наприклад, РАА, 72.26/1084, статеві зносини з особою, старшою 14, але молодшою 16 років, Ендрю (Санленд) (Sunland) 1917; РАА, 72.26/2280, спроба зґвалтування, Смоукі Лейк (Веґревіль) 1919; РАА, 72.26/2532, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Дейсленд (Daysland) 1915; РАА, 72.2673878, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років, Карвел (Carvel) 1920; РАА, 72.26/4212, звабления за обіцянки одружитись (особи молодшої 21 року), Беліс 1921, та РАА, 72.26/4956, зґвалтування, Ледук (Дніпро) 1922.

[45] РАА, 72.26/5215, статеві зносини, Веґревіль (Мандер) 1923; звинувачений був визнаний винним у скоєнні непристойного нападу.

[46] РАА, 72.26/3656, звабления за обіцянки одружитись (особи молодшої 21 року), Веґревіль 1920.

[47] РАА, 72.26/5130, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Таватінав (Нестов) (Tawatinaw (Nestow)) 1923.

[48] Деякі чоловіки вживали певних заходів, щоб запобігти небажаним наслідкам, наприклад, даючи жінці "пігулки" під час статевого акту чи обіцяючи дати їй "ліки", якщо вона завагітніє. Дивись РАА, 72.26/5783, зґвалтування, Смоукі Лейк (Веґревіль) 1922; 72.26/6088, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Мандер 1924; 72.2674491, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Едмонтон (Edmonton) 1921; та, хоча українське походження сторін не є певним, 72.26/1562, спричинення викидня, Мінук (Meanook) 1917.

[49] РАА, 72.26/8220, спроба зґвалтування, Смоукі Лейк (Веґревіль) 1928; того чоловіка визнали винним у скоєнні непристойного нападу.

[50] РАА, 72.2674862, спроба зґвалтування (замінена на спробу непристойного нападу), Беліс 1922.

[51] Розуміння того, що є "фрі контрі" (вільна країна) серед українських селян-іммігрантів, і те, зокрема, як її сприймала українська іммігрантська інтелігенція, розглядається у праці (Swyripa 1993, 67-68).

[52] РАА, 72.2678457, спроба зґвалтування, Опал (Opal) 1928.

був не впевнений щодо своїх прав та чиє невігластво щодо їх нової батьківщини використовували проти них. У 1926 р. жінка, що приїхала до Канади 13 років тому і після одруження мешкала на фармі, двічі зазнала нападу сусідського хлопця на стежці загального користування, що проходила земельною ділянкою його батьків. Після першої його спроби, сказала вона у свідченнях:

"Мені було дуже соромно і лячно. Я гадала, що пробачу йому його вчинки, не буду про це нікому говорити. Я не вміла говорити англійською і в новій країні, не знаючи мови, не хотіла вплутуватись у неприємності вдома або бути посміховиськом для громади. Коли я повернулася з крамниці додому, і на роботі я трусилася й нервувала... Наступного дня мій чоловік сказав, що зі мною щось трапилося — я трушуся і виглядаю не як завжди, але я боялася йому розповідати, бо я думала, що він мене поб'є і я страждатиму решту все життя"[53].

Незважаючи на сором та страх, ця жінка не залишилася пасивною жертвою. На другий раз вона сказала нападнику "забиратися до пекла" та "сподівалася, що його грім насмерть поб'є". Вона також дала знати про це своєму чоловікові (у справі не сказано, чи він насправді її побив), а також матері підозрюваного (котра сказала, що їй слід було очі йому повиривати). І коли жоден з них не став вживати заходів, котрі б її задовольнили, вона взяла справу у свої руки:

"Після того, як він побіг за мною вдруге, я знала, що він і далі не дасть мені спокою, і не хотіла цього терпіти. Коли я побачила, що мій чоловік не бере цю справу серйозно, я почала розмовляти із сусідами, щоб вони мені порадили, що робити та чи справді в Канаді такий закон, що чоловік може нападати на будь-кого, мені порадили заявити про цю справу в поліцію, і сказали, що якщо чоловік щось подібне робить, його покарають, і на наступний день мій чоловік пішов подавати скаргу. Я розповіла про цю неприємність всім сусідам, яких знала, і відтоді всі жінки, які ходили тією стежкою, уникали її, або ж користувалися нею, тільки коли були не самі[54].

Історія цієї жінки піднімає декілька важливих питань. По-перше, вона багато що говорить про жінок в її становищі, незнайомих із канадським законом, жертв небажаної уваги. По-друге, вона не була єдиною, хто виніс свою справу на публіку, і це показує, як українці в сільському поселенні неформально вирішували питання незаконних сексуальних зв'язків та їх наслідки. І наостанок, це дозволяє побачити, як різні сторони в конфлікті мобілізували та активно залучали громаду у врегулюванні або розсудженні суперечок.

Жінки-іммігранти, ізольовані в садибі, часто неписьменні навіть рідною мовою і здебільшого неписьменні англійською, були явно не в кращому становищі, коли доводилося шукати допомоги або правосуддя за межами громади. Жертви домашнього насильства були особливо беззахисними, оскільки вони не могли звернутися до чоловіків, щоб ініціювати судовий процес, або провести їх через незнайомі і часто плутані процедури юридичного апарату. Наприклад, становище жінки, яку б'ють за відьмування, привернуло увагу офіційних органів, тому що її дочка написала тітці, попросивши її повідомити поліцію[55]. Здавалося б, покоління, яке народилося або виросло в Канаді, повинно мати більше навичок взаємодії з навколишнім світом, але сам блок та фарма також ізолювали підлітків. У 1928 р. 19-річна особа не знала власної поштової адреси; коли іншій дівчині поставили запитання з метою визначити, чи розуміє вона серйозність клятви, вона могла тільки сказати, що Біблія — це така книга; третя дівчина, яку надурив її спокусник, змусивши її повірити, що клаптик паперу, який вона підписала, належним чином їх одружив, з викликом наполягала, що вона знає, що таке одруження — вона на них була[56]. Незважаючи на такі "просвітницькі" заклади як громадські школи, або навіть їхні власні церкви, жіночий світ був часто обмеженим.

Сусіди були не тільки причинами проблем, вони також брали участь у їх розголошенні та розв'язанні. Коли жінка, до котрої на стежці чіплявся молодик, поскаржилася його родині, вони намагалися перекo-

[53] РАА, 72.26/7176, статеві зносини, в силу чого здійснене зґвалтування, Вауф (Waugh) 1926.

[54] РАА, 72.26/7176. На судовому засіданні по тому за поради судді, котрий зауважив, що це був єдиний шлях витлумачити свідчення, журі присяжних визнало хлопця невинним.

[55] РАА, 72.26/2250, побиття, що спричинило тілесні ушкодження, Ендрю (Восток) 1919.

[56] РАА, 72.26/8522, зґвалтування, Лемом (Елдорена) (Lamom (Eldorena)) 1928; 72.26/6088, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Мандер 1924, та 72.2677110, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Веґревіль 1925.

нати її не говорити про цю пригоду, аби їх прилюдно не соромили за те, що виростили "такого хлопця". Це стосувалося, як ми можемо припустити, його віку, оскільки чоловік цієї жінки пізніше сварив його за те, що "не діло молодому хлопцеві впадати за старою жінкою" (їй було 33 роки). Чоловік також волів зам'яти справу і розібратися з хлопцем приватно, і був засмучений, коли дружина через його голову звернулася за порадою до сусідів. Особливо його дратувало те, що вона розповіла всім про його небажання вжити заходів, через що він втратив обличчя та мав вислуховувати суворі лекції про свої обов'язки. Сусідів, таким чином, бачили у двоїстій ролі: одна роль — допомагати, бажана роль; інша роль — втручатися, засуджувати, обмежувати. Часто ці дві ролі накладалися одна на одну. Один чоловік через осуд громади посварився з дружиною, повернувшись додому з церкви, та наказав своячці, яка гостювала в них, піти геть, тому що "вона розповідала сусідам, що я шість місяців не був з моєю дружиною, що я втік від неї". Дружина заявила, що її сестра залишиться та що вона сама розповіла всім про свою ситуацію, ймовірніше за все, у спробі отримати підтримку від громади[57].

Про те, що громада була готова втрутитися і прийняти чиюсь сторону в побутових суперечках, також свідчить лист до генерального прокурора, в якому викладено запит на дострокове звільнення чоловіка, якого ув'язнили за побиття своєї дружини. Цей чоловік, писав його адвокат, був фармером та власником декількох голів худоби та 35 акрів пшениці. Ув'язнення мало б руйнівний ефект, було б "серйознішою втратою для країни", ніж виправлення чоловіка, тому що, навіть якщо він був винний, він "не був злочинцем у побутовому значенні слова". Адвокат розвинув цю думку:

> "З того, що я зрозумів стосовно сварки…, вона постала через порушення подружньої вірності або підозру в ньому [дружини], та її поведінку з двома іншими чоловіками в тому ж поселенні, що, можливо, і не виправдовує те, що він задіяв неписаний закон, але в цих фармерських громадах інколи справи роблять на пристрасті, із впливом сторонніх, а тим більше в подібних справах, коли на дружину тиснуть, щоб вона заявила на чоловіка, щоб його ув'язнили та прибрали з дороги на пару місяців"[58].

Якщо ігнорувати сексизм адвоката та зосередитись на його основній скарзі на "сторонніх", які втручаються, то насправді ці невідомі якраз не сторонні, а друзі та сусіди — інші українці. Більше того, етнічна громада, яку вони представляють, визначає, коли залучати до своїх справ дійсно сторонню діючу особу — англо-канадський закон. Наприклад, після того, як подружжя з Редвея (Radway) обвинуватили в тому, що вони ув'язнили свого сина-інваліда в курнику, місцевий вчитель (сам українець) подав до генерального прокурора запит про те, щоб той спростував чутку, нібито це вчитель сповістив про цей факт державні органи[59]. Етнічна спільнота також очікувала від англо-канадського закону наведення порядку. Адвокат, доволі зацікавлений в ході справи, на вимогу позивача, звабник дочки якого зміг скасувати обвинувачення через технічну деталь, двічі писав генеральному прокурору, що до нього звертались стурбовані мешканці з цього району. Наполегливі чутки про те, що повторного судового процесу не буде, попередили вони, "нервували сусідів"[60].

В другій справі новина, що хлопець з району Коперніка (Copernick area) скористався відсутністю вдома своїх батьків та зґвалтував дівчину, котра зайшла до його будинку дорогою зі школи, швидко поширилася між сусідів, тож під час наступного візиту греко-католицького священика вони звернулися за порадою. Під час зустрічі з кількома чоловіками після церкви він порадив їм "не замовчувати такі речі", і про те, що сталося, повідомили матері дівчини. Коли недостатнє фактичне підтвердження спричинило зупинку у судовій справі, родина дівчини не припинила своєї боротьби за справедливість і через судову систему, і через громадську думку, чим змусила хлопцевого адвоката пригрозити матері та бабусі дівчини позиватися проти них, якщо вони не припинять "зводити наклепи" на його клієнта, чия репутація в громаді внаслідок цього постраждала. Бабуся була особливо невгамовною та провокуючою, вона

[57] PAA, 72.26/2567, побиття, що спричинило тілесні ушкодження, Ледук (Булфорд) (Bulford) 1919. Звинувачення не висувалося за наказом управління генерального аторнея на письмове прохання від дружини, в чиєму листі було написано наступне: "Від згаданого часу мій чоловік, про якого тут йдеться, добре ставився до мене і ми владнали всі наші попередні суперечності".

[58] PAA, 72.26/1113, побиття (дружини), Боян (Boian) 1917.

[59] PAA, 72.26/7610, ненадання найнеобхіднішого для життя, Редвей 1927.

[60] PAA, 72.26/4696, звваблення за обіцянки одружитись (особи старшої 16, але молодшої 18 років), Вегревіль (Калленд) (Kaleland) 1922.

хвалилася, що "може висувати будь-які звинувачення" проти хлопця, "бо їй це нічого не коштує"[61].

Громадська думка та санкції з боку громади могли чинити величезний тиск. Дівчина-підліток з району поблизу Чіпмена, котру спокусив найманий працівник, нікому нічого не сказала, бо "він сказав мені, що якщо батько дізнається, він мене нікуди не пускатиме, люди з мене сміятимуться, а батько буде змушений вбити мене". Зрештою, переконана, що люди дійсно говорять про неї, дівчина погодилася втекти разом з цим хлопцем[62]. Сором та острах, "що люди дізнаються" (котрий часто виявлявся небезпідставним), перешкоджав багатьом дівчатам розповісти батькам про небажаний статевий акт, аж поки вагітність не примушувала зробити це. Не менш дієвим методом примусу до мовчання були погрози з боку ґвалтівника "розповісти батькові", або "вбити мене", "пристрелити мене", "відрізати мені голову". І все ж хтось комусь проговорювався, і чутки з плітками виносили їхню таємницю на поверхню, до відома громади.

Громада виконувала роль значущішу, ніж просто аудиторія для поширення пліток, чуток та вихвалянь про сексуальні перемоги, або ніж навіть виразник суспільної думки у розв'язанні особистих суперечок. Намагаючись дати собі раду у конфліктній ситуації, обидві сторони, і "постраждала", і "винна", офіційно залучали друзів, родичів та сусідів до виконання громадських стандартів. Це стосувалося, зокрема, сексуальних зв'язків та пов'язаних із ними сорому й збентеження, втрати репутації чи небажаної вагітності, котра супроводжувала або викривала такий зв'язок. За великим рахунком, можна сказати, що фізичні стосунки поза шлюбом перетворювались на зґвалтування, звабления, статеві зносини або розпусні дії — іншими словами, "сексуальні злочини", котрі визначатиме канадський суд — тільки тоді, коли приватна система справедливості в українській громаді не спрацьовувала. У випадку вагітної дочки шлюб, скоріш за все, був абсолютною формою справедливості, а отже, у невизначеній кількості випадків сторони домовлялись про весілля, до взаємного задоволення або ж ні. Якщо виникала така потреба, можна було пригрозити позовом через звинувачення у звабленні, щоб швидше переконати непокірного молодика до одруження як кращий варіант насупроти судового переслідування та можливий термін за ґратами[63]. Але не всі дівчата чи їхні батьки розглядали шлюб як відповідь. Один прагматичний батько був проти того, аби його донька одружилася з батьком її дитини, тому що цей 19-літній хлопець, колишній найманий працівник батька дівчини, "не мав власного житла... був ні до чого не придатний лайдак, який не зможе прогодувати дружину"[64]. Коли шлюб, з будь-якої причини, відкидався, українці зверталися до громади, прагнучи її співпраці заради виправлення шкоди, котру завдали сексуальні порушення.

В таких випадках справедливість чи то у формі відшкодування чи ж звільнення від відшкодування, розумілася як конкретна й особиста, а не як грошова кара чи термін ув'язнення, котрі накладаються в ім'я далекої Корони. Для українців, що мешкали у блоці Веґревіль, справедливість у випадку "сексуального злочину" означала "залагодження" або ж грошове відшкодування, яке між собою обговорювали чоловік, котрий скоїв правопорушення, та його жертва-жінка (чи її батьки чи чоловік), або безпосередньо, або ж через посередництво сусідів та друзів. Нема жодного сумніву, що численні такі перемовини завершались успішно і не потрапили до уваги судів, а отже, й лишились незареєстрованими. Однак, окрім випадку, коли ґвалтівник відмовлявся приймати такий вихід з ситуації, залагодження покладалося на відповідальність української громади, а ширше суспільство залучалося лише у випадку, коли сама громада не змогла владнати справу. Такі справи про зґвалтування, звабления, статеві зносини та розпусні дії, де залагодження обговорювалося чи навіть було досягнуто, викривають уявлення, котрі не узгоджуються із уявленнями канадського суспільства та канадського законодавства.

В той час, як канадський закон класифікував цілу низку дій сексуального характеру як криміналь-

[61] PAA, 72.26/7649, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Брюс (Bruce) 1927. Це був не єдиний випадок, коли священик відіграв активну роль у викритті сексуального неподобства; дивись також, наприклад, 72.26/4696, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Веґревіль (Калленд) 1922.

[62] PAA, 72.26/907, звабления особи, старшої 14, але молодшої 16 років, Чіпмен 1917.

[63] Дивись. наприклад, PAA, 72.26/4696, звабления за обіцянки одружитись (особи старшої 16, але молодшої 18 років), Веґревіль (Калленд) 1922.

[64] PAA, 72.26/3623, статеві зносини з особою, молодшою 14 років, Ендрю 1923; після того, як свідки від звинувачення закінчили давати свої свідчення, звинувачений змінив свою заяву і визнав себе винним.

ний злочин, який має бути покараний Короною на користь всього суспільства, українці розглядали їх приватно як цивільні правопорушення, за які реституція проводиться безпосередньо на користь жертви. Більше того, вдаючись до судового позову або погрожуючи ним, постраждала сторона "сексуального злочину", схоже, виходила з того, що канадські суди також розглядатимуть це як цивільну справу, результатом чого буде матеріальне відшкодування. Коли до фармера у Смоукі Лейк (Smoky Lake) прийшов владнати справу сусід, проти якого пізніше все ж було через суд висунуте звинувачення у зґвалтуванні, то сам фармер сказав своїй 19-річній дружині, що "вона знала, що він їй вдіяв та... що йому зробити. Якщо він вчинив дуже погано, вона могла піти до суду та засудити його"[65]. Звинувачення у зґвалтуванні, висунуті проти чоловіка у Вастао (Wahstao), були зняті, оскільки про позивачку 17-дівчину було відомо, що вона займалася проституцією в цьому районі; за словами слідчого, котрий вів розслідування, звинувачений мав статеві зносини з нею кілька разів, а "цього разу про це дізналася її родина, і тому вона хотіла, аби він відшкодував їй"[66]. Є чимало свідчень і того, що гвалтівники також розглядали "сексуальні злочини" як цивільне, а не кримінальне правопорушення. "Я нікого не вбивав. Я до в'язниці не піду", — зацитувала слова свого спокусника жінка, котра працювала на м'ясокомбінаті в Едмонтоні (Edmonton), які він їй сказав, коли вона повідомила йому про свою вагітність, а він відмовився залагодити справу[67].

Навіть коли йшлося про невинне та занапащене дівоцтво, самі поняття "шкоди" та "збитків" несли на собі цінник, котрий зводив жінку до чоловікової чи родинної власності. За допомогою англомовного спільника, котрий видавав себе за слідчого, працівник більярдної у Смоукі-Лейк (Smoky Lake) оманою примусив місцеву жінку до статевого акту з ним. Як вона пояснила: "Він сказав, що якщо як не піду з ним, то мого чоловіка-втікача впіймають, а хто тоді годуватиме мене і моїх дітей". Коли її чоловік повернувся з шахт у Драмхелері (Drumheller), до нього дісталися чутки про скоєне і він відмовився спати у подружньому ліжку, допоки не дізнається, чи це правда та повідомив працівника більярдної, що "гроші цього не залагодять, бо це зіпсувало мені дружину". Втім, зрештою він прийняв запропоновані йому 500 доларів[68]. В іншому випадку управління генерального прокурора порадило закрити справу проти мандрівного жебрака, котрого звинувачували у зґвалтуванні дружини фармера, поки її чоловік білував корову на відстані менше ста метрів. Ця жінка була сильною, а жебрак був скалічений; він визнав факт статевого акту (та той факт, що він заплатив 5 доларів); а жінчин чоловік визнав, що не прийняв запропоновані йому за мовчання 30 доларів, оскільки він "не погодився б за свій сором прийняти менше ніж 500 доларів"[69]. І нарешті, дівчина, котра рішуче відкинула пропозицію свого ґвалтівника одружитися, оскільки вона все ще ходила до школи, на перехресному допиті не приховувала того, що для неї важливіше. Як вона пояснила, виявивши свою вагітність, вона вимагала від нього "500 доларів, щоб повернути мою честь. Він сказав, що не дасть мені нічого, бо нічого не має, і я відповіла, що якщо він зараз не заплатить мені п'ятсот, то пізніше заплатить тисячу". У листі, долученому до справи як речовий доказ шантажу, вона писала, що "піде далі" (можливо, малося на увазі кримінальне переслідування), якщо цей чоловік відмовиться залагодити справу. Дещо про її скрутне становище, а також про практичні міркування за її діями можна зрозуміти з її зауваження: "Я сказала йому, щоб він дав мені гроші на прожиття або одружився зі мною, тому що мені не було де жити"[70].

Ця дівчина пом'якшує образ жінки як чоловічої чи родинної власності, мовчазної та нехтуваної, поки її батько або чоловік торгується щодо "шкоди" та "збитків". Інколи ті, кого особисто зачіпало викриття сексуальних стосунків, брали активну участь у процесі залагодження — безпосередньо питали по-

[65] PAA, 72.26/2280, зґвалтування, Смоукі Лейк 1919; дружина відмовилася прийняти запропоновані 30 доларів і натомість вимагала 75.

[66] PAA, 72.2674739, зґвалтування, Беліс (Вагстао) 1922. Згідно зі звітом про злочин, після того, як в дівчини стався викидень, її мати сказала родичеві, що вони лише пожартували із звинуваченим, сказавши, що дівчина вагітна від нього.

[67] PAA, 72.26/6442, звабління за обіцянки одружитись, Едмонтон 1924. Хоча позивачка була вказана як німкеня, звинувачений — як австрієць та римокатолик, а судовий перекладач як росіянин. Англо-канадське невігластво щодо Центральної та Східної Європи ставить під сумнів національність, принаймні, обох чоловіків. Судячи з їхніх прізвищ, перекладач, напевне, був українець і звинувачений, скоріш за все, також.

[68] PAA, 72.26/3500, статеві зносини, Смоукі Лейк 1920.

[69] PAA, 72.26/5172, зґвалтування, Смоукі Лейк 1923.

[70] PAA, 72.26/7427, звабління особи, старшої 16, але молодшої 18 років, Ледук 1926.

ради, з дозволу чоловіків родини приймали або відхиляли запропоновану суму, брали на себе ініціативу. А коли вони представляли власні інтереси, то не вагалися самі визначати собі ціну. Дівчина, котру незнайомець покликав заміж, спокусив, а потім кинув біля вівтаря, засвідчила, що їй запропонували 500 доларів, аби мовчала про це. Під перехресним допитом її брат заперечував, що йому було відомо про те, що вона вимагала 3 тис. доларів, якщо звинувачений відмовиться одружитися з нею або що родина вимагає ті самі 3 тис. доларів замість шлюбу[71]. Зазнаючи сильного тиску з боку захисника, дівчина-селянка з Беліс (Bellis), котра працювала офіціанткою в Едмонтоні (Edmonton), відмовилася зізнатися, що просила гроші за те, щоб відкликати свій позов про зваблення проти чоловіка, який, як вона з'ясувала, був одружений; захист підсудного висунув припущення, що вона вимагала 2 тисячі доларів на залагодження справи[72].

Фінансове залагодження, котре часом було відповіддю на шантаж чи імпульсивним, потаємним способом запобігти викриттю, набагато частіше виступало загальноприйнятим механізмом, до якого вдавалися, аби зарадити шкоді від заборонених сексуальних зв'язків. Цілеспрямоване залучення "свідків", котрі не лише підтверджували досягнення домовленості, але й від початку брали участь у переговорах щодо такої домовленості, засвідчує формальний й громадський характер процесу залагодження. Свідчення батька однієї з постраждалих, котрий відмовився від грошової компенсації на користь шлюбу звинуваченого з його вагітною дочкою, дає підстави вважати, що процедури та правила такого залагодження були добре відомі в українському блоці. Це свідчення також підкреслює провідну роль у переговорах третьої сторони, котру суд помилково визначив як "адвокатів" звинуваченого. Він, як засвідчив батько, прийшов з двома свідками:

П. Чи було щось сказано про статеві зносини з дівчиною?

В. Не мало сенсу говорити про це, лише тільки більше піднімати галас.

П. Яку справу ви залагоджували?

В. Я просто зрозумів, що обидві сторони знають, бо він прийшов і запропонував залагодити справу. Я так зрозумів, що й він, і я знали, про що нам йдеться...

П. Чи ви були готові обговорювати якусь компенсацію грошима?

В. Ні...

П. Чи він це пропонував?

В. Ні, він ніколи цього не пропонував.

П. Чи хтось з його адвокатів [sic] пропонував?

В. Його свідки сказали, що він хоче фінансового залагодження[73].

Свідок, котрий був відомий обом сторонам та представляв одну з них, при цьому не обов'язково вибирався за якусь очікувану неупередженність, скоріш за все, його статус та громадська повага були важливіші. За словами одного свідка йому довелося витягати зі звинуваченого, що ж саме він мав владнати із тим фармером. Коли він дізнався від лиходія про його сексуальні чіпляння до фармерової 14-річної дочки, то погодився бути посередником — запропонувавши для залагодження справи 50 доларів, суму, котру звинувачений вважав доречною, в той час, як той "ховався у кущах" біля будинку[74]. В іншій справі місцевий коваль, котрий відхилив прохання звинуваченого у примусі чоловіка бути для нього посередником ("Я сказав йому, що суддею бути не можу"), також не мав гадки, що саме його просять владнати. Жінка, котра вважалася жертвою цього злочину, приїхала до Канади всього за два роки до того і, схоже, була єдиною особою в цій справі, не обізнаною з поняттям грошового залагодження та з тим, як воно діє. Вона не зрозуміла, що її ґвалтівник та його свідок мали на увазі під збитками або чого вони намагалися досягти за допомогою залагодження, та відповіла їм, що жодних збитків вона не зазнала, окрім сукні. Далі вона сказала, що свідок запропонував їй та її чоловікові 10 доларів, пояснивши це тим, що краще "заплатити вам, бідним, ніж ці гроші отримають якісь багатії", та пропонував залагодити справу миром, "щоб не ходити до суду" та "не витрачати дарма гроші на адвокатів". Однак ані ця жінка, ані її чоловік не були такими вже невинними. Під перехресним допитом вони енергійно заперечували, що судяться заради грошей, а чоловік особли-

[71] РАА, 72.26/6416, звабления за обіцянки одружитись (особи, молодшої 21 року), Ледук 1925.

[72] РАА, 72.26/3365, звабления за обіцянки одружитись (особи, старшої 16, але молодшої 18 років), Едмонтон 1920.

[73] РАА, 72.26/3422, звабления за обіцянки одружитись, Веґревіль 1920.

[74] РАА, 72.26/5500, спроба зґвалтування (замінена на спробу непристойного нападу), Елдорена (Eldorena) 1923. Певно, що батько дівчини не був обізнаний про напад, оскільки він не знав, що саме свідок прийшов владнати.

во підкреслював, що нікому не казав, що звинувачений "заплатить мені за кожний день, коли я втратив роботу", однак дружина вже засвідчила, що її чоловік спочатку пішов до місцевого мирового судді, щоб позиватися проти її ґвалтівника[75].

Хоча цей свідок напевно думав про свого "клієнта", коли виступав проти звертання по судову дію, він також висловлював презирство щодо дивної й зажерливої канадської судової системи. Інші українці, вочевидь, побоювались залучати канадську судову установу (не кажучи вже про канадський закон) до процесу владнання справи. Інші ж, в голос сумніваючись про доцільність або законність того, що вони робили, визнавали, що їхнє уявлення про справедливість суперечило канадським практикам та поглядам. Хлопець, котрий марно сподівався, що 5 доларів куплять мовчання дівчини, що на неї він напав у стайні, під час розгляду його справи про зґвалтування у суді засвідчив, що її батько негайно по тому прибіг до нього і вимагав 200 доларів за владнання справи; батько, скоріш за все, усвідомлюючи, що це свідчення не піде йому на користь, обурено спростував це[76]. Чоловік, який відмовився залагодити справу і прийняти менше ніж 500 доларів за "його сором", зрештою, вирішив порадитись із адвокатом про те, чи приймати йому ту суму, яку йому врешті-решт запропонували[77]. Фармер зі Смоукі-Лейк (Smoky Lake) та місцевий працівник більярдної, котрий оманою змусив фармерову дружину до статевого акту, разом звернулися до юриста по консультацію після того, як працівник більярдної визнав, що не може заплатити чоловікові ту тисячу доларів, котру він хотів, а натомість запропонував чотири ділянки землі у місті. Але ці двоє сказали англо-канадському адвокатові лише те, що один з них винний іншому гроші, й адвокат, не свідомий решти ситуації, порадив взяти закладну у розмірі 500 доларів. Як засвідчив на самовиправдання чоловік, "Я це обдумав та дійшов висновку, що мені не варто самому це залагоджувати, тому що в Канаді є закон. Я взяв від нього цю заставу, тому що це було б добрим доказом на мою користь"[78].

Цілком зрозуміло, що численні суперечки, пов'язані зі статтю та ґендером, що точилися в українському поселенні в Альберті в міжвоєнний час, не доходили до канадського суду і не розглядалися з позицій закону їхньої нової батьківщини. А ті ж, котрі доходили, потрапляючи до царини канадської юридичної історії як офіційні "кримінальні справи", багато що розповідають не тільки про взаємодію між уявленнями українських іммігрантів та канадської юстиції, а також і про перехідний світ, в якому жили мешканці цього блоку. Постаючи перед домашнім насильством або порушеннями правил, пов'язаних із сексуальністю, чоловіки та жінки були готові звертатись по допомогу до канадської судової системи, однак спочатку вони шукали розради та підтримки від своєї власної громади. В той час, як жінки, як старі, так і молоді, нерідко зображувались у процесі як наївні та безпорадні об'єкти чоловічої агресії, часто вони не менш завзято і винахідливо обстоювали власні інтереси.

[75] РАА, 72.26/8457, спроба зґвалтування, Опал 1928.

[76] РАА, 72.26/8220, спроба зґвалтування, Смоукі Лейк 1928.

[77] РАА, 72.26/5172, зґвалтування, Смоукі Лейк 1923.

[78] РАА, 72.26/3500, статеві зносини, Смоукі Лейк 1920.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Backhouse, Constance. 1991. *Petticoats and Prejudice: Women and Law in Nineteenth-Century Canada.* Toronto: University of Toronto Press and Osgoode Society.

Koenig, Samuel. 1935. *Ukrainians of Eastern Galicia: A Study of Their Culture and Institutions*, Ph.D. dissertation, Yale University.

Dubinsky, Karen. 1993. *Improper Advances: Rape and Heterosexual Conflict in Ontario, 1880-1929.,* Chicago: University of Chicago Press.

Gordon, Charles W. (Ralph Connor). 1909. *The Foreigner*. Toronto: Westminster Company.

Klymasz, Robert B. 1973. *Folk Narrative among Ukrainian-Canadians in Western Canada.* Ottawa: Canadian Centre for Folk Culture Studies.

Robinson, Gregory. 1991. "Rougher Than Any Other Nationality? Ukrainian Canadians and Crime in Alberta, 1915-29." *Journal of Ukrainian Studies* 16, 1-2 (Summer-Winter)" 147-179

Robinson, Gregory. 1992. "British-Canadian Justice in the Ukrainian Colony: Crime and Law Enforcement in East Central Alberta, 1915-1929", *MA thesis (University of Alberta)*.

Smith, W. G. 1920. *A Study in Canadian Immigration.* Toronto: Ryerson Press.

Swyripa, Franses. 1993. *Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity, 1891-1991*. Toronto: University of Toronto Press.

Worobec, Christine. 1992. "Temptress or Virgin? The Precarious Sexual Position of Women in Postemancipation Ukrainian Peasant Society", in *Russian Peasant Women*, Beatrice Farnsworth and Lynne Viola, eds. New York and Oxford: Oxford University Press, 41-53.

Young, Charles. 1931. *The Ukrainian Canadians: A Study in Assimilation*. Toronto: Thomas Nelson and Sons.